

Preken als alles vanzelf spreekt

‘Geloven heeft in deze omgeving een vanzelfsprekendheid die je in de meeste kerkelijke berichtgeving uit den lande niet terugvindt, maar die er wel degelijk is. Als je er maar oog en oor voor hebt.’

We reden naar de rand van Nederland, en scheerden langs het end van de Biblebelt. Of waren we er al voorbij? Het was in elk geval aan het eind van een lange N-weg achter Zwolle (om de westerlingen in de lezerskring even een idee te geven). Bergentheim. Een dorp met drie kerken. ‘Zowat iedereen heeft hier een kerkelijke opvoeding gehad’, klinkt de introductie, als we aanschuiven aan de keukentafel van **Gijsbert en Geralda Rohaan, predikantsechtbaar**, verbonden aan de lokale Protestantse Gemeente. Er is in dit dorp keuze tussen de Protestantse Gemeente en de Gereformeerde Kerk (vrijgemaakt). De Protestantse Gemeente heeft nu nog twee kerkgebouwen; één daarvan wordt afgestoten. Vrijzinnigheid is hier amper te vinden en buitenkerkelijken moet je met een lampje zoeken.

====

De ontvangst is hartelijk; de gastheer en -vrouw waren studiegenoten van Kees. Geralda van de Kamp is opgegroeid in Hoogland, een dorp bij Amersfoort. ‘Destijds een vooruitstrevende gemeente, een van de eerste Samen-op-Weggemeenten van Nederland.’ Gijsberts familie komt uit Rijssen en Enter, ‘dus de Saksische volksaard is vertrouwd voor me.’ Samen waren ze eerst predikant in de Betuwe, daarna in Gramsbergen, twaalf kilometer hiervandaan, aan de andere kant van Hardenberg. Er is koffie met gevulde speculaas en we hebben alle tijd van de wereld. Een *heel andere wereld*, dat wel. Het vragenlijstje dat we mailden laten we onaangeroerd. Het gesprek ontrolt zich spontaan.

Geloof is hier vanzelfsprekend. Vertel....

Hij: ‘Het is gewoon, het hoort bij het leven. Maar het is ook iets dierbaars. De Bergentheimer geeft er niet zoveel woorden aan, maar laat het zien. Het zit er wel, maar het uit zich meer in daden dan in woorden. Kenmerkend is de spreuk waarmee de burgerlijke gemeente Hardenberg zich afficheert: ‘*De kracht van gewoon doen*’. Dat typeert de inwoners, ook de gelovigen.’

Wat is in dit verband ‘doen’, geloofsmatig?

Zij: ‘Omzien naar elkaar.’

Hij: ‘Een voorbeeld van een collega waar ik me in herken: Als mensen rouwen, komen familieleden, vrienden en burens bij elkaar. Er wordt niet veel gepraat, in de trant van ‘joh, wat erg’ en ‘vertel eens, hoe gaat het, wat doet het met je....?’ Nee, men zit in een kring. En daarmee is het goed. Je benoemt het verdriet en de pijn niet zozeer. Je bènt er; dat heeft betekenis.’

Dan moet je dat gedrag wel leren lezen....

Hij: ‘Inderdaad. Willem Barnard die ooit predikant was in deze contreien kon er niets mee. Hij was natuurlijk een talig mens. Maar als er geen woorden komen, dan komt het geloof niet tot zijn recht, moet hij gedacht hebben. Als je het gedrag van mensen weet te lezen, dan zie je hoe diep de beleving gaat. Heb je er geen antenne voor, dan mis je de pointe.’

Zij: ‘Als de geborgenheid van het geloof in taal tot uiting komt, gebeurt dat vaak in dialect. Een goede verstaander heeft dan aan een half woord genoeg.’

Preek je in dialect?

Hij: ‘Nee, soms gebruik ik het in het pastoraat. Niet dat ik het zo goed beheers hoor, maar ik merk dat het bijdraagt aan de inhoud als mensen zelf kunnen spreken, de eigen taal komt recht uit het hart. Dialect is zeker voor ouderen de eerste taal. Geloof heeft te maken met ‘eigen taal’. Zodra je er een

aparte taal voor nodig hebt, gaat het zweven, dan komt het los te staan van het gewone leven. Het is vergelijkbaar met preken op een toontje. Dat zet ook op afstand – zo praat je ook niet tegen elkaar.’
Zij: ‘Ik spreek geen dialect, maar kan het prima verstaan. Zodra mensen dichtbij zichzelf komen, schakelen ze zonder dat ze er zelf erg in hebben automatisch over op dialect.’
Hij: ‘Maar bidden, ter afsluiting van een bezoek, kan ik niet in dialect. Daarbij ervaar ik een drempel. Dan merk ik zèlf: het is niet mijn eerste taal.’

Maar als de grote vragen van het leven zich aandienen, of als zich grote problemen voordoen (echtscheiding, conflict met ouders of kinderen, etc.) dan hebben mensen woorden nodig.

Hij: ‘Dat is wel de uitdaging hier, ook voor je pastorale contacten. Het geloofs-vocabulaire is hier niet voor iedereen zo omvangrijk. Dus als je in gesprekken vraagt wat geloof voor iemand betekent, ben je soms heel snel klaar. Het is zaak dat je doorvraagt, de diepere laag in de mensen probeert aan te raken. Men voelt en beleeft hier namelijk wel veel, maar is ook terughoudend om dat woorden te geven’.

Zij: ‘Het voelt ook gauw kwetsbaar. Ze beschouwen het als ‘zaken van de binnenkamer’; daar praat je niet zomaar over met een ander.’

Hij: ‘Anne van der Meiden (oud-hoogleraar communicatie, auteur, afkomstig uit Twente, red.) vertelde eens over een boer die vele jaren getrouwd was met zijn lieve vrouw. Na zoveel gelukkige jaren zei de boer: *‘le loopt mij nog niks in de weg’* (‘Je loopt me nog niks in de weg’). Dat lijkt wat mager. Maar daarmee verklaarde hij haar wel zijn liefde en liet zich diep in de ziel kijken.’

Wordt hier van jou als predikant verwacht dat je wél taal hebt? Als iemand die ‘namens ons’ kan verwoorden wat mensen zelf niet kunnen zeggen? Of moet je ook ingetogen zijn - omdat je anders al gauw over de hoofden heen schiet, als wijsneus?

Hij: ‘Vanaf dat ik predikant werd, heb ik sterk het gevoel gehad dat ik op de kansel mijn hart moet openzetten naar God toe en mensen moet laten ‘meekijken’, ‘meeliften’, anders gebeurt er niets. Ik ben een middel, een soort verbindende schakel tussen God en de mensen. Als ik bid, dan bidden de kerkgangers met mijn woorden. Ik merkte hier dat formele kerktal, dichterlijke uitdrukking, hoorders doet ‘dichtslaan’. Ze maken dat niet zo mee. Ze moeten zich in die formuleringen wringen om er iets aan te beleven.’

Je bent een identificatiefiguur voor gemeenteleden.

Hij: ‘Ik vind dat ik het zo moet doen. Zo werkt het in elk geval voor mij. Ik ben een Saks, voel me thuis tussen de bewoners van deze streek. Ik moet er zijn, voor hen en voor God. Dus probeer ik hen voor te gaan in openheid.’

Is dat zoveel anders dan in jullie eerste gemeente, in de Betuwe?

Hij: ‘Dat was een wat traditionelere gemeente dan hier. Ik paste me aan bij het beeld dat daar volgens mij bij paste, van: zo moet het, dus doe ik het zo. Hier ben ik wat opener.’

Zij: ‘Je kunt denken: ze zijn hier niet zo intellectueel. Maar het ligt net anders. Saksen zijn gevoelige mensen. Ze weten heel goed wat je wel en niet moet zeggen. Als er conflicten zijn, zeggen ze: ‘Het is wel mijn buurman, hè.’ Ze bedoelen: ik moet er nog wel jaren mee verder. Kalm aan, dus. Ze zijn gericht op echtheid. Niks hoogdravends. Geen hoog liturgische taal.’

Hij: ‘Zelf kan ik het wel waarderen, maar als ik het gebruik, bid ik over de hoofden heen. Ik gebruik wel het dienstboek, maar pik de kerngedachten uit gebeden en verwoord die in mijn eigen woorden. Als het door mezelf heengaat, denk ik dat het landt. *(Hij knikt met zijn hoofd)* Er staat daar een atlas in de kast met statistieken over Nederland, onder andere het opleidingsniveau. Hier, aan de rand van ons land vind je een relatief laag opleidingsniveau. Maar dat zegt nog niet alles over sociale intelligentie en die vind je niet terug in statistieken. Ik merk dat mensen hier sociaal intelligent zijn.

Als je weet af te stemmen op die frequentie, dan ontdek je dat dit een heel bijzondere gemeenschap is.'

Teksten uit het Dienstboek landen hier niet, qua taal. Geldt dat voor meer materialen die de kerk aanbiedt, bijvoorbeeld voor catechese en toerusting?

Zij: 'Ja. Ik heb er niets aan.'

Hij: (Na een bulderlach) 'Hier spreekt overduidelijk geen Saks.'

Zij: 'Al het catechesemateriaal, over Tien Geboden, Geloofsbelijdenis, kerkgeschiedenis.... Prima materiaal, maar ik moet alles 'vertalen', aanpassen. Ik concentreer me op het opbouwen van relaties. In het gesprek schud ik dan relevante gegevens uit de mouw. De ideeën doe ik op door het materiaal tot me te nemen. En ik hou er wel van om hen wat uit te dagen. Als het gesprek een beetje een bepaalde kant op gaat, kies ik een andere positie en lok ze uit de tent, om hun mening te articuleren. Daar heb ik lol in. Het vergt wel kennis, maar die heb je in de loop van die jaren wel opgedaan.'

Hij: 'We zouden in ons werk gebaat zijn bij materiaal dat de *ontmoeting* faciliteert. Dat is iets anders dan een boekje met thema's, verwerkingen en toepassingen te volgen. Zo'n methode kan belemmeren om echt met elkaar in gesprek te raken. In de leeftijd 12-20 gaat het erom dat je een band opbouwt, vasthoudt en in die relatie hun vragen aan de orde laat komen.'

Zij: 'Daarbij gaat het om het directe verband met de dagelijkse leefwereld. Voorbij de vanzelfsprekendheden. In de Bijbel stuit je voortdurend op 'de omgekeerde wereld'. Het is leuk om de gevestigde patronen te doorbreken.'

Je maakt in je werk in dit dorp telkens de beweging 'naar mensen toe'. Maar er zijn ook verhoudingen waar het evangelie aan schudt. Dat wordt niet altijd even gewaardeerd. Dan strijk je mensen tegen de haren in. Hoe pak je dat aan, in deze context?

Zij: 'Een tijdje geleden heb ik gepreikt over een oorlog in de Bijbel. Er werden onschuldige mensen omgebracht, op instigatie van God. Dus ik vroeg me hardop af: je zult maar ouder geweest van een van die omgebrachte kinderen... Maar ik koos in die preek niet duidelijk partij; ik belichtte diverse kanten van het verhaal. Dat kwam me wel op kritiek te staan. Wees veel helderder en zeg dat God ook een wrekende God is....'

Ze willen wel duidelijkheid.

Zij: 'Ja, en als je meerdere kanten belicht van een tekst, draagt dat daar niet aan bij. Maar ik ben niet zo van stevige standpunten op die manier. De predikant in mijn jeugd zei van de kansel dat we geen Coca-Cola meer moesten kopen en al helemaal geen sinaasappels uit Zuid-Afrika, want apartheid, etc. Zo ben ik niet. Ik zou het kunnen denken, maar vind het te simpel om zo te preken. Er zitten diepere lagen in ons allemaal, die we moeten proberen aan te spreken.'

Hij: 'Voorafgaand aan dit gesprek hadden we het over de vraag wat wezenlijk is voor prediking. Vroeger was dat duidelijker. Het concentreerde zich op de vraag: Hoe word ik van zonde verlost? Door Jezus, die voor ons geleden heeft en ons rechtvaardigt voor God. Dat zijn niet altijd de vragen waar men nu mee bezig is, in de gemeente. Het idee van individuele zondigheid voelt men zo niet meer.'

Wat dan?

Denkpaus. Hij: 'Het is het stiekem tóch, maar op een andere manier. Mensen weten dat we vandaag te maken hebben met scheve mondiale verhoudingen, uitbuiting. We gaan niet vrijuit bij de klimaatcrisis, maar daarin zijn we collectief schuldig. Dat maakt het lastiger. Het vertaalt zich in een nieuw levensgevoel. Niet meer het individuele, maar het collectieve.'

Zij: 'Die vragen rondom zonde kom je wel tegen hoor, vooral bij mensen die een sterke verbinding tussen hun geloof en persoonlijke leven hebben. In dit dorp spelen best wat zaken rond vergeving –

familievetes, gespannen relaties – en soms in samenhang daarmee: een verzwegen alcoholprobleem. In die situaties vinden mensen wel dat ze schuldig staan tegenover God.

Hij: 'De vraag waar mensen mee zitten is: hoe kan ik God verbinden met de dingen die ik in mijn persoonlijk leven meemaak? Help me daarbij.'

Waarbij?

'Tegenslag, ziekte, werkloosheid, de naderende dood, onderlinge verhoudingen.'

Zij: 'Over onderlinge verhoudingen gesproken: We hebben goed contact met de vrijgemaakten in het dorp. Maar tot een aantal jaren geleden vormden de vrijgemaakten en de protestanten gescheiden werelden. Als kerkgangers elkaar 's zondags tegenkwamen, groetten ze elkaar niet. Gereformeerden en hervormden gingen pas laat de fusie aan in het dorp.'

Hij: 'In de laatste vijf, of tien jaar, is er een grote openheid gegroeid over kerkmuren heen. Mensen weten elkaar steeds meer te vinden in deze gemeenschap. Het dorpshuis 'Veur mekaar' ('Voor elkaar'), in die periode opgericht, is een echte ontmoetingsplek geworden.'

Zij: 'Ze ontdekken hoe leuk het is om met elkaar om te gaan buiten de muren van de eigen kerkgemeenschap.'

Bijna iedereen in het dorp heeft een band met de kerk. Dat bepaalt wel heel erg jullie context.

Zij: 'Wat moet je hier met missionair werk? Iedereen weet het wel. Mijn hart ligt bij mensen aan de rand van de kerk, maar ze zijn er nauwelijks. Een stagiaire doet nu onderzoek naar kerktoetreders die 'blanco' binnenkomen. Maar die vind je hier niet. Wie vanuit het dorp nieuw bij ons binnenkomt is vaak ex-vrijgemaakt.'

Ongeloof en secularisatie spelen hier geen rol van betekenis?

Zij: 'Jawel, maar meer bij de opgroeiende generatie. Er zijn afhakers, er is innerlijke secularisatie. Daar lijden mensen ook onder.'

Hij: 'Daar lijden ze zeer aan.'

De context doet denken aan die van migrantenkerken. Zolang je blijft binnen de kerkelijke cultuur waarin je opgroeit, gaat het goed. Dan hoor je erbij, spreek je de taal. Maar als je verhuist, ben je weg. Je komt alleen te staan. Als predikant kun je dat soms zien aankomen. Hier ook? Jongeren gaan studeren, in Zwolle, Amsterdam, etc. Zijn ze weerbaar genoeg om in die wereld te blijven geloven?

Zij: 'Dat stel ik weleens aan de orde, maar niet in preken. Eerder bij catechisatie. Ga je op kamers? vraag ik dan. Nee. Wil je niet naar Amsterdam? Nee, zo'n grote stad, daar kent niemand je. De tendens is hier: zoveel mogelijk thuisblijven. De middelbare school staat in Hardenberg. Met de trein zit je zo in Zwolle (HBO) of in Groningen (universiteit).'

Jullie komen zelf wel uit een wereld waarin geloof en ongeloof spelen.

Zij: 'Persoonlijk zou ik wat graag in missionair werk in gesprek gaan met niet- of andersgelovigen. De secularisatie die in de rest van de kerk als een feit wordt besproken, kennen we hier zo niet. En het lijkt me sterk dat er niet veel meer dorpskerken zijn met zo'n totaal andere context dan gangbaar wordt geacht.'

Hoe spreek je in deze context over Kerst?

Zij: 'In de stad zou je zeggen: leg het evangelie uit. Maar iedereen kent het kerstverhaal hier. Daarom kies ik voor: verbinding. Ga de straat op, ontmoet elkaar.'

Je schurkt aan tegen de volksaard. Wat is de theologische kern van een kerstpreek? Hoe kom je in die volksaard en houd je toch iets vast van het eigene van het kerstgebeuren? Het evangelie is meer dan een stimulans tot naberschap. Wat accentueer je?

Zij: 'Het kerstverhaal sluit ieder jaar weer opnieuw aan bij ervaringen die wij hebben. Nu kun je denken bijvoorbeeld aan de registratieplicht uit Lukas 2. Dat is herkenbaar hier. Bij klachten, laat je testen! Corona-apps houden bij waar je geweest bent, met wie je contact had. Dus registratie sluit nu ineens aan bij onze werkelijkheid. Of: we hebben redding nodig van onze duisternis. De duisternis komt op ons af in de vorm van een pandemie. Wie of wat kan ons redden?'

Je kent misschien het filmpje van evangelist Peter Scheele. Iedereen in het filmpje was geïnfecteerd met het S.I.N. virus. Hij vroeg aan mensen: Weet u wel hoe ziek u bent? Heeft u deze verschijnselen? Doet u weleens iets fout? Steelt u weleens wat? Eigenlijk moet er dan een soort transfusie plaatsvinden, en een harttransplantatie. Van een donor die niet geïnfecteerd is. Die schijnt er te zijn geweest, 2000 jaar geleden.... '

Hij: 'Zo'n videotje is een creatieve link naar onze coronasituatie. De vraag is: Hoe vernieuwt je leven zich? Dat heeft te maken met Jezus. De virusinfectie – onze collectieve schuld – heeft niet het laatste woord. Een hoopvol geloof, dat je tot een gemeenschap kunt behoren die werkelijk nieuwheid van leven mag ontvangen.'

Nieuwheid van leven - dat klinkt als vrij groot, voor een Saks....

Hij: 'Ja! – maar het is niet alleen maar zwaarmoedigheid hè, hier. Dit dorp is ongeveer anderhalve eeuw oud. Daarvóór was het hier veen. Deze gemeenschap is gericht op overleven. '

Nog even: de kerstpreek. Gaat dat soepel lukken? Het is een bekend en bemind verhaal.

Hij: 'In de Betuwe zocht ik altijd naar iets verrassends, een element dat schuurt. Gaandeweg heb ik ontdekt dat ik niet geroepen ben om de schurende dingen voortdurend te benoemen, als evangelieverkondiging. Maar een tekst kan verrassen, prikkelen.

We hebben dit jaar geen kerstnachtviering, maar organiseren samen met de vrijgemaakten een talkshow, Kerst-Inside. Je kunt Kerst heel groot maken, wij kiezen dit jaar voor het kleine. Aan tafel, een gesprek over het dorp én over het evangelie, over thema's die het kerstverhaal ons aanreiken. Wat hoop je voor deze tijd? Wat brengt licht in jouw leven? Of: wat vind jij de meest gastvrije plek van het dorp?'

Het zijn eigenlijk de toepassingsvragen.

Hij: 'Inderdaad. We gebruiken de gemeente om daaruit op te laten komen wat het verhaal met je doet. Interactief, virtueel. De boodschap hoef ik als predikant niet uit het kerstevangelie te peuren. Het schurende zit niet in de tekst – maar in de ontmoeting met iemand van buiten de kerk. Iemand die zegt: Wacht 's even, dat zeg je nu wel...maar. Het houdt dus iets verrassends en uitdagends. Laten we zien waar we op uitkomen en dat we niet met snelle antwoorden tevreden zijn. Want dat gevaar is nogal aanwezig, met Kerst.'

Zij: 'Ik las ergens: "De Bijbel is een grote herhaling van hetzelfde thema: Gods liefde en onze verhouding tot Hem en tot elkaar. Net als in een familie vertel je sommige verhalen ook oneindig vaak. Zo vaak, dat je denkt: Komt-ie weer... Maar je vertelt het om je onderlinge verbondenheid met God en elkaar te onderstrepen, in het verleden, heden en in de toekomst.'

Oké. Maar dat kan ook maken dat er weinig echt te beleven valt in een reguliere kerkdienst. Waar loop je de kans om nog eens bij je kladden gegrepen te worden. Dat je denkt: wow.... Spannend. Is dat niet het succes van sommige 'mega-kerken' in ons land? Zit daarachter niet het verlangen naar beleving?'

Zij: 'Beleving en duidelijkheid. Een evangelie van oneliners. Pats, pats, pats. Heel aantrekkelijk. Dat snap ik goed. Een Areopagus-predikantencursus over 'beleving en duidelijkheid' zou ik zo kunnen geven. Als ik sommige populaire evangelische voorgangers hoor, zie ik ze al prekend voortdurend deze beweging maken – ze duwen het als het ware bij hun hoorders naar binnen. Dat werkt op je emotie. Heel manipulatief en mensen zijn er gevoelig voor. Het is een boodschap die je weinig ruimte

laat en die is gedrenkt in emotionele taal. Uit ervaring weet ik dat het helemaal niet zo moeilijk is om een zaal vol kerkgangers aan het huilen te krijgen. Ik ken die kracht en ik weet hoe je er mee kunt manipuleren. Als ik zou willen, kan ik het, maar dan is het mijn ding, niet het werk van de Geest.'

Hoe gebeurt de Godservaring hier?

'Daar waar ruimte is tussen mensen, waar je goed luistert, waar de ander ruimte vindt om zich uit te spreken, dáár gebeurt God. Elk mens heeft een innerlijke ruimte. We zijn een tempel van de Heilige Geest. Die Geest woont in ons innerlijk. We mogen die Geest de ruimte geven in onze binnenkamer. Als die er is en je ontmoet iemand anders die ook zo'n binnenkamer heeft, dan ontstaat er verbinding. Hartscontact kun je het ook noemen. En dáár is God ervaarbaar. Hij is de Derde in het gesprek zeg maar.'

Een preek scheidt die ruimte?

Zij: 'Dat kán. Daar hoop ik ook altijd op. Dat ik zo spreek dat er ruimte voor God is om door die taal heen te spreken als het ware. Niet ík moet het in mensen duwen, maar mijn opdracht is om ruimte te creëren zodat de Geest kan spreken tot mensen. Het gaat niet om mij, het gaat om God. Dat is iets wat zich in de loop van de tijd ontwikkeld heeft. Ik kon ook preken alsof ik het in mensen wilde duwen. Waar ik eerst dacht: er móet van alles, ontdekte ik de essentie van genade: je mag het loslaten. Het enige wat we moeten is Jezus volgen. Dat kan op elke plek in je leven. Meer word er niet van ons gevraagd. Eigenlijk heel simpel, hè?'

Kees van Ekris

Koos van Noppen